

**INTERPRETÁCIA BÁSNE JÁNA STACHU: ROZPRÁVANIE PRE
MARION O MINULEJ LÁSKE**

Bc. Martin Pavlov

Katedra slovenského jazyka a literatúry Filozofickej fakulty UKF

Sekcia: *Literárnovedná práca*

Školiteľ/ka: *Mgr. Monika Zumříková Kekeliaková, PhD.*

Abstrakt

Práca sa venuje básnickým začiatkom Jána Stachu. Literárne bádanie má podobu detailnej interpretačnej sondy, ktorej cieľom je osvetlenie autorovej poetiky cez konkrétnu báseň. Práca mapuje už existujúce poznatky o Stachovej tvorbe, pričom ich obohacuje o nové zistenia aj s mimoliterárnym presahom. V závere prináša zovšeobecnené zistenia z interpretácie s cieľom poukázať na význam a perspektívnosť Stachovej tvorby v kontexte slovenskej literatúry.

Kľúčové slová: Ján Stacho, ľúbostná poézia, Marion, interpretácia

ÚVOD

Nezrozumiteľná, ťažko čitateľná, fragmentárna, voluntaristická... Takto dobová literárna kritika vnímala poéziu Jána Stachu (Hajko, 1998). Hoci od vydania jeho prvej zbierky už ubehlo viac ako šesťdesiat rokov, Stachova poézia je ešte stále vnímaná ako „(...) čitateľsky a interpretačne náročná, ba hermetická“ (Zambor, 2010, s. 41). Potvrďuje to aj skutočnosť, že doposiaľ neexistuje súborná monografia, ktorej predmetom by bol detailný interpretačno-poetologický výskum Stachovej poézie.¹ Prvotné odmietavé postoje literárnej verejnosti voči charakteru tvorby Jána Stachu sú vzhľadom na dobový spoločensko-historický kontext pochopiteľné, no v súčasnosti sa už (s odstupom času) žiada nová a podrobnejšia reflexia jeho tvorby. Súhlasíme teda s výrokom Štefana Moravčíka, ktorý sa o Stachovej tvorbe vyjadril nasledovne: „Ako vzácny šperk nadobúda rokmi stále väčšiu hodnotu“ (ako cituje Grupač, 2013, s. 9).

Cieľom našej práce je (aspoň z malej časti) interpretačne osvetliť básnickú tvorbu Jána Stachu. Predmetom nášho literárneho bádania bude báseň: *Rozprávanie pre Marion o minulej láske*, ktorá doposiaľ nebola detailnejšie interpretačne uchopená. Táto báseň bola sprvu uverejnená iba časopisecky, nebola teda obsahom debutovej zbierky *Svadobná cesta* (1961). Avšak v roku 1970 Ján Stacho vydal výber svojej poézie pod názvom *Čítanie z prachu*, do ktorého zaradil prvé tri zbierky obohatené o niektoré časopisecké básne, medzi nimi aj báseň *Rozprávanie pre Marion o minulej láske*.² Včlenením časopiseckých básní a presunutím pár básní z cyklu *Sol' do zmyslov* Stacho vytvoril v zbierke *Svadobná cesta* ďalší cyklus básní³ s názvom *Pre Marion*. V rámci našej interpretácie pracujeme už s autorom upravenou verziou *Svadobnej cesty*, ktorá je súčasťou výberu *Čítanie z prachu* (1970).

---

¹ Tvorba Jána Stachu bola priebežne reflektovaná dobovou literárnou kritikou, neskôr aj v rámci odborných štúdií, predovšetkým v kontexte tvorby Trnavskej skupiny, avšak len pár odborníkov sa pokúsilo o interpretáciu jeho básní. Azda najznámejším počínaním týkajúcim sa Stachovej tvorby je sedem interpretácií jeho básne *Obrad s plameňom*. Zo súčasnej literárnej vedy sa problematike čiastkovo venoval napríklad Ján Zambor (*Tvarovanie básne, tvarovanie zmyslu*, 2010), Andrea Bokníková (*Zo slovenskej poézie šesťdesiatych rokov 20. storočia II: Kaleidoskopy*, 2012), Igor Hochel (*Podoby mesta v slovenskej poézii 20. storočia*) a iní.

² Verzia básne bola vo výbere z roku 1970, ako aj v ďalších vydaniach Stachovej poézie, uverejnená v pôvodnej podobe bez výraznejších zásahov. Dokazuje to aj samotný Ján Stacho, keď v edičnej poznámke k výberu *Čítanie z prachu* (1970) píše: „Na kompozícii básní, ktoré som do výberu vložil, som nič podstatné nemenil, nezasahoval som ani do výstavby verša a obrazu. Zachoval som ich pôvodné znenie (...)“ (Stacho, 1970a, s. 242).

³ Prvé vydanie debutovej zbierky z roku 1961 sa skladalo iba z troch cyklov: *Sol' do zmyslov*, *Čítanie z prachu*, *S nohami na zemi*.

ROZPRÁVANIE PRE MARION O MINULEJ LÁSKE

Interpretovaná báseň *Rozprávanie pre Marion o minulej láske* je v rámci druhého cyklu zbierky v poradí piata. Prepája ústrednú tému konca vzťahu z predošlej básne (*V poludňajšom tichu*) s témou snívania o celoživotnom vzťahu so ženou z nasledujúcej básne (*O pečení chleba*). Interpretovaná báseň sa člení do troch číslovaných častí, pričom prvá časť sa skladá zo štyroch strof a ostatné z piatich strof. Rovnaké formálne členenie na číslované časti autor využíva aj v básňach v prvej či vo štvrtej časti zbierky⁴.

Názov interpretovanej básne *Rozprávanie pre Marion o minulej láske*⁵ harmonizuje s názvom druhej časti zbierky (*Pre Marion*), v ktorej je báseň umiestnená, ale rovnaký komponent (meno Marion) nesie aj druhá báseň tohto cyklu – *Noc, ktorú prebdiem s Marion*. Podľa Andrey Bokníkovej má meno Marion autobiografické pozadie, pretože bolo prezývkou, ktorú dal Ján Stacho svojej múze – devätnásťročnej zdravotnej sestre, s ktorou sa zoznámil počas posledného ročníka štúdia medicíny v roku 1959. Meno Marion je francúzsky variant slovenského mena Mária, ale Stachova motivácia podľa Bokníkovej pochádza z diela jeho obľúbeného francúzskeho básnika, ktorý takto pomenoval postavu hriechnej mnišky (Bokníková-Tóthová, 2006a). Komponenty názvu interpretovanej básne predznamenávajú jej formálny i obsahový plán. Pri prvotnej recepcii názvu môžeme predpokladať, že autor bude v texte využívať prvky kompozičného postupu rozprávania, ako napríklad zvýšenú frekvenciu slovíes v minulom čase alebo priamu reč. Z venovania „*pre Marion*“ je zjavné, že text bude intímneho charakteru, čo významovo podporuje aj posledný komponent názvu, ktorý vypovedá o téme rozprávania. Tou má byť minulé lásky, teda minulý priebeh už ukončeného vzťahu lyrického subjektu s Marion. Názov interpretovanej básne motivicky nadväzuje na predchádzajúcu báseň *V poludňajšom tichu*, v ktorej lyrický subjekt implicitne naznačuje rozchod so ženou a v závere básne ju nazýva minulou láskou – jeden z komponentov názvu nasledujúcej básne *Rozprávanie pre Marion o minulej láske*.

V implicate interpretovanej básne „*Pod plynovými lampami som ju stretával*“ sa dianie situuje do exteriéru, a to prostredníctvom asociácie pouličného osvetlenia plynovými lampami. Dej, ktorý je evokovaný úvodným básnickým obrazom sa zrejme odohráva podvečer, vyplýva to zo slov: „*s bambusovou žrdou v roztrasených rukách*“. Plynové lampy totižto v minulosti obsluhovali lampári, ktorí otvárali prírody plynu bambusovými tyčami s háčikom. Prítomnosť

---

⁴ Príklady ďalších básní zo zbierky, ktoré sú členené na číslované časti: *Túžba po vode*, *Poznámky z obchodného domu*, *O pečení chleba*, *S nohami na zemi, nespaví, dvíhame hlavu k lune...*

⁵ Celé znenie básne je uvedené v prílohe. V priebehu celej práce budeme citovať verše z verzie básne z výberu poézie *Čítanie z prachu* (1970c, s. 58 – 62).

bambusovej žrde v rukách ženského objektu, ako nástroja na obsluhu lúč, evokuje predstavu, že lampy ešte neboli zažaté⁶. Deje sa to aj v básnickom obraze vzbĺkajúcich lúč na konci druhej strofy. Zažínanie lúč vnáša do básne synestetický motív plameňa, ktorý zahŕňa vizuálny motív svetla, termický motív tepla i oflativný motív dymu. V rámci prvej časti básne nastáva postupná intenzifikácia motívu plameňa vnímaného vizuálne. Z obrazu tmavej ulice, cez postupne sa zažínajúce plamene v lampách, sa prechádza až k explózií svetla a tepla v závere prvej časti „ako keď sa oheň a olej stretnú“. Vizuálny motív svetla je umocnený vďaka rôznym motivickým variáciám tmy (ešte nezažaté lampy; prívlastok „nočná“ psota v druhej strofe; temný priestor jaskyne). Lyrický subjekt stretával pod lampami ženu.⁷ Prívlastky ženy – „nahá, osrienená“ – ako aj jej roztrasené ruky navodzujú termický motív chladu, ktorý je významovým pendantom motívu tepla a v kontexte prvej časti básne sa stáva istou motivickou konštantou⁸. Pôsobivá je eufonická inštrumentácia slov v treťom verši: „žrd'ou“ – „roztrasených“ – „rukách“. Na krátkom úseku sa slabikotvorná hláska r štyrikrát dostáva do prízvučnej pozície, čo môže vyvolávať predstavu drkotania zubov alebo trasenia sa od zimy. Ján Zambor hovorí, že Stacho vo svojej poézii využíva na tvarovanie významu slov okrem lexikálnej sémantiky aj zvukové možnosti jazyka. Preto mnohokrát volí slová, ktoré: „(...) svojím hláskovým zložením nadobúdajú schopnosť sugerovať isté predstavy“ (Zambor, 2006, s. 16). Prvý verš druhej strofy „Jesenné dažde prichádzali“ významovo nadväzuje na termický motív chladného počasia a zároveň situuje dianie do jesenného obdobia. V tomto kontexte potom môžeme verš „a dnes tak nízko klesá nebo!“ vnímať ako metaforu hmly držiacej sa pri zemi.⁹ Prvá časť básne však nie je iba večernou impresiou. Autor vytvára interpretačne bohaté nadtextové priestory. Prvú strofu tvorí jedna veta rozpísaná do troch veršov. Nositeľom diania v strofe je sloveso, ktoré je slovosledne vysunuté na koniec verša, čím sa exponuje jeho význam. Slovné spojenie „som ju stretával“ sa dostáva do významového vzťahu s nasledujúcim slovom v novom verši „nahú“, čím sa v texte otvára možná erotická významová rovina. Frekventatívny typ slovesa vyjadruje dej, ktorý bol v istom časovom horizonte pravidelne opakovaný, v našom prípade je dejom stretávanie sa lyrického subjektu so ženskou postavou. Táto však nesie prívlastok „nahá“, čo môže evokovať aj pravidelné milostné stretnutia. Erotickú významovú

---

⁶ Obraz ženy zapalujúcej plameň v lampe nápadne pripomína biblické *Podobenstvo o desiatich pannách* (Matúš, 25, 1). Obraz je umocnený aj kontextom celej zbierky, v ktorej Stacho mnohokrát nazýva ženský objekt „pannou“.

Takúto formu intertextového prepojenia je možné interpretovať ako neobarokizačnú tendenciu (Zambor, 2006).

⁷ Žena nie je nie je v texte básne (okrem názvu) explicitne pomenovaná. Lyrický subjekt ju označuje iba prostredníctvom zámen a raz ju pomenúva slovom „žena“ (štvrtá strofa druhej časti básne). Vo väčšine prípadov je však jej osoba (či už vo funkcii podmetu alebo predmetu) zamlčaná a vyplýva iba z kontextu.

⁸ Motívy evokujúce pocit chladu v prvej časti básne: jesenné dažde; premrznutá nočná psota; rozochvená struna; jaskyňa; v chlade.

⁹ Tento meteorologický úkaz býva bežným sprievodným javom jesenného obdobia.

rovinu ďalej rozvíjajú verše druhej strofy: „*Pod' (...) / lebo číham na tón v rozochvenej strune / a dnes tak nízko klesá nebo!*“, ktoré je možné interpretovať ako vyjadrenie sexuálnej túžby lyrického hrdinu po žene. Naznačuje to naliehavý imperatívny tvar slovesa „*pod'*“, ďalej sloveso „*číham*“, ktoré asociuje pudové správanie šeliem a v poslednom rade motív struny, ktorý sa v kontexte ďalšej Stachovej tvorby vyprofiloval – okrem iného – aj ako jeden z motívov poukazujúcich na libido.¹⁰ Erotické konotácie vyvolávajú i motívy v posledných dvoch strofách prvej časti, ako napríklad príslovka „*hlboko*“, ktorá koreluje s motívom jaskyne alebo na konci verša exponované slovné spojenie „*hore nohami*“. No už v úvode spomínaný, postupne sa rozvíjajúci motív plameňa, na seba viaže výrazné konotácie sexuálnej túžby. Kulminácia motívu vrcholí v poslednej strofe, obrazom explózie spôsobenej vzbĺknutím oleja v jaskyni¹¹, čo môžeme vnímať ako zobrazenie sexuálneho vyvrcholenia. V posledných dvoch strofách prvej časti vrcholí aj dejové napätie.¹² Významnosť týchto strof je umocnená aj zvukovou rovinou. Celými dvomi strofami sa tiahne asonančný reťazec: „*vápencovej*“ – „*hore*“ – „*strove*“ – „*onen*“ – „*onej*“ – „*olej*“. Opakovanou alternáciou vokálov o/e v oboch strofách sa vsugerujú citoslovca vyjadrujúce rozkoš a zároveň toto opakovanie slúži aj na vyjadrenie istej sémantickej koherencie strof. Významový vrchol prvej časti – posledný verš – je zdôraznený aj prostredníctvom zmeny vzostupného jambického metra v predposlednom verši na metrum trochejské, čiže zostupné. Berieme však do úvahy skutočnosť, že báseň sa vyznačuje istou metro-rytmickou uvoľnenosťou, ktorá je charakteristická práve pre voľný verš.

Pokiaľ sme v prvej časti básne vnímali ako dominujúce isté prvky impresie a erotizmu, druhá časť nás v interpretácii posúva do úplne inej významovej roviny. Úvodné verše sa začínajú výzvou lyrického subjektu, ktorá smeruje k žene: „*Prichádzaj od rieky / sladkou vodou presiaknutá*“. Autor opäť volí frekventatívne sloveso, ktoré však formuluje do imperatívnej podoby, akoby to bola iba scénická poznámka, pokyn herečke. Žena má prichádzať od rieky, teda od miesta, kde došlo k telesnému spojeniu, pričom je „*sladkou vodou presiaknutá*“. Tento obraz asociuje predstavu tehotnej ženy.¹³ Motív tehotenstva predznamenával už v prvej časti motív dozrievajúcich netopierov v jaskyni. Tento obraz je možné vnímať ako postupne

---

¹⁰ Napríklad v básni *Obrad s plameňom* (zo zbierky *Zážehy*): „*v šlachách blízke strunám*“ (Stacho, 1970b, s. 209). Usúvzťažnenie motívu šliach s motívom napätia struny môže vo všeobecnosti predstavovať sexuálne napätie, ale aj mužský pohlavný orgán.

¹¹ Jaskyňa nesie prívlastok vápencová. Motív vápna Stacho vo svojej tvorbe využíva podobne ako motív plameňa, pretože pri hasení vápna vzniká veľké množstvo tepla, teda je možné ho vnímať v spojení s rozpaľujúcou túžbou, vášňou.

¹² V prvej časti básne by sme mohli rekonštruovať slabú dejovú osnovu nasledovne: stretávanie sa lyrického subjektu so ženou – prechádzanie sa popri rieke – milovanie sa za mestom.

¹³ Vo význame ženy, ktorá je „*presiaknutá*“ plodovou vodou. Tá totižto obsahuje okrem iných látok aj glukózu, preto má sladkastú vôňu.

dozrievajúce neoplozené vajíčka, ale aj ako vyvíjajúci sa fétus v plodových obaloch.¹⁴ Viktor Kochol uvádza, že Stacho tvoril svoje obrazové imaginácie z reality, no: „Len čo vec vstúpi do Stachovej obraznej sféry, stráca svoj pôvodný reálny zmysel a nadobúda nový (...)“ (1979). Motív tehotenstva, respektíve dieťaťa, je explicitne vyjadrený na začiatku druhej strofy: „*No čo? Keď sa narodí / a ona raz ráno príde z muziky, zaspievam*“. Časticová neslovesná výpoveď „*No čo?*“ vyjadruje postoj komunikanta ku skutočnosti a mení významový odtienok celej druhej časti. Lyrický subjekt totiž priznáva, že by nedbal, keby sa stal otcom. Na základe toho môžeme predpokladať, že žena, ktorá vystupovala v prvej časti, nie je skutočne tehotná a druhá časť básne je len kontempláciou lyrického subjektu nad potenciálnou budúcnosťou s partnerkou. Okrem iného to implicitne naznačuje imperatívne formulovaný úvodný básnický obraz, no predovšetkým fakt, že väčšina dejov v druhej časti je situovaná do budúcnosti¹⁵ – deje sa ešte neuskutočnili. Z druhej strofy vyplýva, že ak by sa lyrickému hrdinovi narodilo dieťa, tak by mu zaspieval uspávanku. Celý pôvodne kurzívou odlišený text „*A strážny anjel ho každú noc vybozkáva, / aby sa do jeho košielky obliekol. / Nad ránom v kuchyni zavonia mletá káva, / muž ide do práce, ty zasa po mlieko*“, je v podstate citáciou štvrtej strofy z básne *Uspávanka*, ktorá je poslednou básňou tretieho cyklu zbierky *Čítanie z prachu*.¹⁶ Verše „*A strážny anjel ho každú noc vybozkáva, / aby sa do jeho košielky obliekol*“ tematicky nadväzujú na kresťanskú tradíciu strážneho anjela, ku ktorému sa dieťa pred spaním modlí, ale naskytá sa tu i význam nežnej, ochraňujúcej rodičovskej lásky. Pulzácia prvého verša z tejto dvojice pripomína uvoľnený parlandový rytmus uspávanky, ktorý však v druhom verši prechádza do pravidelného daktylského rytmu. Ďalší verš prináša vskutku konkretistický zmyslový zážitok vône rannej kávy. Posledné dva verše druhej strofy v súčinnosti s nasledujúcou strofou symbolizujú idylickú predstavu rodinného života, v ktorom má každý člen rodiny svoju rolu.¹⁷ Práve druhá strofa je zo zvukového hľadiska najzaujímavejšia, pretože prináša do priestoru uvoľnených strof viazané štvorveršie vo forme alexandrínu s daktylotrochejským metrom, s rýmovým

---

¹⁴ Plodové obaly tvorí súbor blán – podobnosť s blanitými netopierimi krídlami. Stachova metaforika môže byť v mnohých prípadoch inšpirovaná jeho detailnými vedomosťami z oblasti ľudskej anatómie, keďže študoval medicínu. V rámci ďalšieho výskumu by bolo zaujímavé skúmať medicínou inšpirovanú obraznosť Stachovej poézie.

¹⁵ Príklady budúcich dejov v druhej časti básne: „*keď sa narodí*“, „*zaspievam*“, „*zavonia*“, „*budem sa vracat*“, „*posťažuje sa mi*“...

¹⁶ *Čítanie z prachu* sa vyznačuje „cyklickou kompozičnou zomknutosťou textov“ (Bokníková-Tóthová, 2006c). Autor básňami zobrazuje vývin vzťahu so ženou (od prvého milovania sa, cez pravidelné stretávanie, až po založenie si rodiny – *Počatie, Tehotná, Pôrod, Uspávanka*). *Rozprávania pre Marion o minulej láske* je v podstate súhrnom tém, ktoré autor detailne rozpracoval v básňach z tretej časti zbierky.

¹⁷ Rytmická pulzácia posledných dvoch veršov zvýrazňuje práve motív muža, ktorý zabezpečuje materiálny blahobyt rodiny. Pravidelný daktylský rytmus predposledného verša druhej strofy na svojom konci prechádza do trochejského rytmu, čím Stacho aktivizuje pozornosť čitateľa. Vrchol rytmickeho napätia prichádza na začiatku posledného verša, kde sa vedľa seba vyskytujú dve prízvukné sylaby.

echom i s presahovým rýmom (Bokníková-Tóthová, 2006c). V tretej a štvrtej strofe je možné postrehnúť viacero významových rovín. Ako prvý sa javí zreteľný erotický podtón v podobe ďalších motivických variantov plameňa (slnko, teplá pec) – vo význame sexuálnej energie. Motív krbu alebo teplej pece ďalej evokuje ženskú plodnosť, čomu nasvedčuje i zložené súvetie s dôsledkovými vedľajšími vetami v štvrtej strofe „*Keďže som mužom, chcem mať teplú pec / a plodnú ženu so širokou panvou*“. No v kontexte celej druhej časti začína dominovať práve tematika domova, ako miesta, kde človeka niekto čaká. Čaká ho žena, ktorá ten domov zútulňuje, robí ho príjemne teplým a v očiach lyrického subjektu sa stáva jeho stabilizačným bodom. Nastolené tematicko-motivické vzťahy však naruší posledný verš druhej časti, ktorý pôsobí ako modulačná medziveta v hudobnej skladbe smerujúca k záveru¹⁸ – teda vytvára istý tematický prechod medzi druhou a treťou časťou. „*Ale voda tiekla a hviezdy padali*“ – odporovacia spojka umiestnená na začiatok výpovede predznamenáva isté protirečenie či nastávajúci konflikt. Do básne vstupuje motív vody, ktorý je voči leitmotívu plameňa antagonistický – voda hasí plameň – a zároveň sa objavuje aj motív padajúcich hviezd. Síce sa prítomnosť tečúcej vody už vyskytla na začiatku básne v podobe rieky, až teraz je motív explicitne vyjadrený. V súčinnosti s obrazom padajúcich hviezd, či rieky, symbolizujú tieto motívy plynutie času, a tým aj nevyhnutnosť konca. Z hľadiska slovesnej kategórie času, ako sme už vyššie naznačili, je väčšina dejov situovaná do novej budúcnosti. Deje v prítomnom čase prevládajú v tretej a štvrtej strofe.¹⁹ V minulom čase sa odohrávajú iba deje v jednoversňovom závere druhej časti. Predpokladáme, že kategória času je v rozoberanej básni interpretačným kľúčom k diferenciacii medzi predstavou lyrického subjektu o napredovaní vzťahu a jeho realitou – respektíve autobiograficky motivovanou realizáciou vzťahu.

V celej tretej časti dochádza ku konfrontácii antagonických motívov svetla a tmy. V úvodnom verši „*V ten deň nastalo zatmenie slnka*“ je motív tmy implicitne vyjadrený zatmením slnka. Kontrast motívov je umocnený aj chromatickou opozíciou motívu bielych domov a začadených okuliarov v druhej strofe.²⁰ Motív tmy je postupne intenzifikovaný rovnako, ako tomu bolo pri motíve svetla na začiatku básne, čím sa uplatňuje aj kontrastný kompozičný princíp. Tma je naznačená zatmením slnka, čiernou farbou sklíčok, večerom.

---

¹⁸ V básni je možné identifikovať uplatnenie hudobného kompozičného princípu (Všetička, 1986). Forma básne i práca s kontrastnými motívmi pripomína trojčasťovú sonátovú alebo piesňovú formu. Aplikáciu hudobných techník a foriem vo výstavbe básní Jána Stachu potvrdzuje aj Andrea Bokníková, keď uvádza, že do svojej poézie „transformoval (...) princípy klasických žánrov aj džezu“ (Bokníková-Tóthová, 2006b, s. 582).

¹⁹ Pri prvoplánovej recepcii tretej strofy tvorí uvádzacia veta a prehovor ženy. V kontexte celej druhej časti však zisťujeme, že prehovor ženy je pravdepodobne len imagináciou lyrického subjektu a že štvrtá strofa je vyjadrením jeho túžby.

²⁰ Vizualný princíp stvárnovania skutočnosti, predovšetkým chromatická tonalita básní bola charakteristická aj pre básne Paľa Olivu (pozri Zumrliková Kekeliaková, 2021, s. 58).

V závere básne intenzita motívu tmy vrcholí v podobe noci.²¹ Tretia strofa prináša čiastočne modifikovaný materiál z prvej strofy básne,²² čím sa kompozične prepája prvá a druhá časť. Nie je to však jediná podoba opakovania, refrénovosti²³, pretože posledná strofa sa začína rovnakým veršom, ako celá tretia časť („*V ten deň nastalo zatmenie slnka*“), čím sa tento motív významovo exponuje. Posledná strofa zásadne mení chápanie motívu plynových lúč, čo potvrdzuje i koniec básne „*Ale to už po jednej hviezdy / vychádzali*“. Významovo totiž naráža na verše druhej strofy prvej časti „*Kráčali sme po nábreží, v dvojstupe / plynové lampy vzbĺkali*“. Motív lúč je teda iba motívickým variantom motívu hviezd,²⁴ ktoré môžu predstavovať aj spoločnú cestu dvojice, tá však po čase ukončuje svoj vzťah²⁵ (Zambor, 2006). Významovo nosným sa v závere stáva motív zažihania očí, ktorý je hypallagou, pretože slovo „*zažihanie*“ sa primárne spája so slovom hviezda (potvrdzuje aj uplatnenie motívu vychádzajúcich hviezd v závere). Metafora zažihania očí môže symbolizovať precitnutie lyrického subjektu z mylných predstáv o vzťahu.

ZÁVER

Prostredníctvom erotických básnických obrazov Ján Stacho búral tabu o sexuálnej rovine vzťahov, ktorá je ich nezanedbateľnou súčasťou. Cez autoštylizovaného hrdinu tiež smeroval pozornosť výhradne na prežívanie jednotlivca, čo nebolo úplne v súlade s konvenciami dobovej ideológie. V básni *Rozprávanie pre Marion o minulej láske* komplexne zobrazil osobnú a intímnu skúsenosť lyrického subjektu so ženou. Hoci bola báseň do prvej zbierky zaradená až dodatočne (*Čítanie z prachu*, 1970), obsahovo harmonizuje s ostatnými básňami novovytvoreného cyklu *Pre Marion*, ktorý obohatila aj o ďalšie významové roviny.²⁶

---

²¹ Návrtný motív tmy sa v tretej strofe chápe v iných súvislostiach ako na začiatku. Zatmenie slnka vyvoláva strach slielok a miernych koníkov, deti sa pozerajú cez začadené sklíčka, čo v prenesenom význame môže znamenať pesimistický pohľad človeka na svet; lyrický subjekt sa večer vracia „*k zeleným vlasom utopených dievčat*“, čo tiež zosilňuje výsledný nepríjemný pocit.

²² Ženská postava nesie všetky prívlastky ako na začiatku básne. Lyrický subjekt ju však už „*nestretáva*“, ako tomu bolo v prvej časti básne, v závere ju už len „*stretol*“. Enjambement medzi prvým a druhým veršom tretej strofy otvára viac možných interpretácií, no v súvislosti s pokračovaním básne sa potvrdzuje motív ukončenia vzťahu „*Vracal som sa sám popri rieke*“.

²³ „V debute sa vo voľnoveršových básňach objavuje ako iný prvok organizácie básne refrénový verš“ (Dzúr, 2018, s. 264).

²⁴ Ján Zambor konštatuje, že Stacho vo svojej tvorbe: „(...) pracuje s prostriedkami vesmírnej hyperbolizácie“ (Zambor, 2006, s. 14 – 15).

²⁵ Motív konca vzťahu je zrejme autobiograficky motivovaný: „Láska k žene, ktorej sú venované verše Stachovho debutu *Svadobná cesta*, sa však čoskoro skončila rozhodom“ (Bokníková-Tóthová, 2006a).

²⁶ Prostredníctvom básne sa do zbierky vnáša topos nábrežia aj jaskyne, tiež sa objavuje motív plynových lúč ako potenciálny motívický variant hviezd, ďalej obraznosť inšpirovaná lekárske skúsenostným komplexom autora (motív sladkej/plodovej vody či visiacich netopierov/ovulum, fétus), ale predovšetkým túžba lyrického subjektu po rodinnom živote, ktorá v predošlých básňach nie je explicitne vyjadrená.

Stacho v básni využíva aj niekoľko archetypálnych motívov, ako napríklad oheň, voda či motív jaskyne (v zmysle archetypálneho priestoru). Motívom ohňa Stacho v básni odkazoval na pudové správanie lyrického subjektu, ktoré umiestnil do priestoru jaskyne, motív vody zase predstavoval neodvratné plynutie času. Intenzívne pracoval aj s čierno-bielou tonalitou a s termickým kontrastom chladu a tepla, čo napomáhalo udržiavať napätú atmosféru v priebehu celej básne. V niekoľkých prípadoch autor pri tvorení básnických obrazov zrejme čerpal aj zo svojej lekárskej praxe (napríklad motív netopierov ako možný obraz ľudského plodu). Z interpretácie vyplýva, že Ján Stacho využíval na senzualistické tvarovanie básne zrkové, sluchové, hmatové, ba aj čuchové motívy. Aktívne tiež pracoval so zvukovým tvarovaním básne, predovšetkým formou opakovania hlások, čím evokoval ďalšie obrazy a významy.

V priebehu interpretácie sme poukázali aj na skutočnosť, že sa báseň nečlenila na tri časti iba formálne, ale aj obsahovo, každá časť básne predstavovala inú etapu vzťahu.²⁷ V druhej časti básne *Rozprávanie pre Marion o minulej láske* autor použil aj intratextové prepojenie, keď citoval úryvok z básne *Uspávanka*.

Hoci báseň obsahuje množstvo sexuálnych narážok a básnických obrazov týkajúcich sa telesného spojenia, Marion nebola pre lyrický subjekt iba objektom fyzickej túžby. Nie, on ju miloval a plánoval s ňou spoločnú budúcnosť. Predstava alebo túžba lyrického subjektu sa však nemohla stať skutočnosťou, pretože ich vzťah sa rozpadol. Napriek nešťastnému koncu však mužovi z básne predsa len čosi ostalo. Ostali mu rozžeravené spomienky na nahú, štíhlu, osrienenú „Marion“, ktorá kráča v svetle plynových lúčov.

---

²⁷ 1. časť – reálny zážitok lyrického subjektu so ženou; 2. časť – predstava ich spoločnej budúcnosti zo strany lyrického subjektu; 3. časť – ukončenie vzťahu).

Pramene a použitá literatúra

BOKNÍKOVÁ-TÓTHOVÁ, Andrea. 2006a. Ján Stacho (Životopis básnika, niekoľko nových, doteraz neznámych informácií a stručný prehľad jeho tvorby). In *Romboid*. 2006a, roč. 41, č. 9, s. 8 – 9. ISSN 0231–6714.

BOKNÍKOVÁ-TÓTHOVÁ, Andrea. 2006b. Medailóny členov Trnavskej skupiny – konkretistov. In: *Trnavská skupina: Konkretisti*. Bratislava: Kalligram a Ústav slovenskej literatúry SAV, 2006b, s. 577 – 588. ISBN 80-7149-914-5.

BOKNÍKOVÁ-TÓTHOVÁ, Andrea. 2006c. Stacho, Ján (1936 – 1995) Svadobná cesta In: *Slovník diel slovenskej literatúry 20. storočia*. [ed.] CHMEL, Rudolf a kol. Bratislava: Kalligram a Ústav slovenskej literatúry SAV, 2006c, s. 376 – 380. ISBN 80-7149-918-8.

DZÚR, Martin. 2018. Verš Jána Stacha In: *Poetika poézie a jej prekladu: Venované životnému výročiu básnika, literárneho vedca a prekladateľa Jána Zambora* [ed.] BOKNÍKOVÁ Andrea a kol. Bratislava: Univerzita Komenského, 2018, s. 259 – 274. ISBN 978-80-223-4638-2.

GRUPAČ, Marián. 2013. Namiesto úvodu. In: *Ján Stacho/Jazyk ako obraz: Veršokňazník v dužinách slovenčiny*. Martin: Matica slovenská, 2013, s. 6 – 10. ISBN 978-80-8128-066-5.

HAJKO, Dalimír. 1998. Problém vnímania Stachovej metafory: fenomén čitateľ. In: *Ján Stacho: Esej o básnikovi, ktorý chcel prečítať šifry bytia*. Bratislava: Národné literárne centrum, 1998, s. 49 – 58. ISBN 80-88878-07-1

KOCHOL, Viktor. 1979. *Literárne reflexie*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1979. 407 s.

STACHO, Ján. 1970a. Edičná poznámka. In: *Čítanie z prachu*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1970, s. 241 – 242

STACHO, Ján. 1970b. Obrad s plameňom. In: *Čítanie z prachu*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1970, s. 209 – 210

STACHO, Ján. 1970c. Rozprávanie pre Marion o minulej láske. In: *Čítanie z prachu*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1970, s. 58 – 62

VŠETIČKA, František. 1986. *Kompoziciána: O kompozičnej výstavbe prozaického diela*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1986, 272 s.

ZAMBOR, Ján. 2006. Interpretácia básne Jána Stacha Svadobná cesta (K básnikovmu nedožitému životnému výročiu). In *Romboid*. 2006, roč. 41, č. 9, s. 9 – 17. ISSN 0231–6714.

ZAMBOR, Ján. 2010. Interpretácia básní Jána Stacha Číhanie, Svadobná cesta a Štvanec. In: *Tvarovanie básne, tvarovanie zmyslu*. Bratislava: SAV, 2010, s. 41 – 65. ISBN 978-80-224-1154-7.

ZUMRÍKOVÁ-KEKELIAKOVÁ, Monika. 2021. Exkurz k tvorivej metóde P. Olivu. In: *Poézia Paľa Olivu*. Levoča: Modrý Peter, 2021, s. 58 – 59. ISBN 978-80-8245-009-8.

Príloha

Rozprávanie pre Marion o minulej láske

1

Pod plynovými lampami som ju stretával,
nahú, osrienenú,
s bambusovou žrd'ou v roztrasených rukách.

Jesenné dažde prichádzali.
Pod', premrznutá nočná psota,
lebo číham na tón v rozochvenej strune
a dnes tak nízko klesá nebo!
Kráčali sme po nábreží, v dvojstupe
plynové lampy vzbíkali.

Pri rieke, hlboko za mestom,
vo vápencovej jaskyni a v chlade hore nohami
chveli sa na strope
dozrievajúce netopiere.

A v onen večer v onej jaskyni
ako keď sa oheň a olej stretnú.

2

Prichádzaj od rieky,
sladkou vodou presiaknutá.

No čo? Keď sa narodí
a ona raz ráno príde z muziky, zaspievam:
*A strážny anjel ho každú noc vybozkáva,
aby sa do jeho košielky obliekol.
Nad ránom v kuchyni zavonia mletá káva,
muž ide do práce, ty zasa po mlieko.*

O druhej sa budem vracat' zo smeny,
post'ažuje sa mi: Celý deň
mi slnko svieti do komína,
zase sa mi dymí.

Keďže som mužom, chcem mať teplú pec
a plodnú ženu so širokou panvou.

Ale voda tiekla a hviezdy padali.

3

V ten deň nastalo zatmenie slnka.
Spiepky a mierne koníky
hlavy si v strachu skrývali.

Deti vychádzali z bielych domov
a začadenými sklíčkami vzhliadali k slnku.

Večer som ju stretol, opäť
kráčala nahá,

štíhla, osrienená, pod plynovými lampami.

Vracal som sa sám popri rieke
k zeleným vlasom utopených dievčat.

V ten deň nastalo zatmenie slnka.
V tú noc v rieke
zažihanie očí. Ale to už po jednej hviezdy
vychádzali.

(Stacho, 1970c, s. 58 – 62).

Študentská vedecká odborná činnosť (ŠVOČ)

ŠVOČ ponúka študentom vysokých škôl možnosť vypracovať odborné práce na témy súvisiace s oblasťou štúdia. Práca bola zaradená medzi víťazné a najlepšie práce v jednotlivých sekciách súťaže Študentská vedecká odborná a umelecká činnosť (ŠVOUČ) za rok 2022 na Filozofickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre.

Všetky ocenené a publikované práce v časopise Prohuman za rok 2022 nájdete tu: <https://www.prohuman.sk/category/typ-prispevku/the-best-of-svoc-2022>

Kontaktné informácie

UNIVERZITA
KONŠTANTÍNA
FILOZOFA **FILOZOFICKÁ**
V NITRE **FAKULTA**

Filozofická fakulta

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

Štefánikova 67, 949 01 Nitra

<https://www.ff.ukf.sk>

